

Българинът пред идейния сблъсък на християнството и съвременната европейска култура*

<http://tv.ceacbg.com> За историята на европейската мисъл 19 век е времето в което мнозина философи и идеолози решително отхвърлиха идеята за Духа, като основен източник за битийно конструиране. Последния акорд на тази драматична идейна партитура постави Ницше с прословутата си фраза: "Бог умря". Идеята за човекобога намери своето отражение в тоталното преосмисляне на идеите на християнството и просвещението, като в социално политически измерения отхвърлянето на идеята за Бога и Абсолюта въобще, според много мислители, доведе до тежката хуманитарна криза на двете световни войни и появата на тоталитарните режими (за разлика от авторитарните, тоталитарните тотално влияят на обществото, явление невиждано до сега в историята на човечеството).

Бог - основният източник за разумното обосноваване на света, върху който европейската култура в разстояние на 2000 г. изграждаше идеята за Висшето благо и ценността на човека, през целия 20-и век бе изтласкван от центробежните сили на екзистенциалния атеизъм, садистичната агресивност на тоталитарното невежество и рационалния подход на модерното европейско мислене за утвърждаване на плуралистичните идеи в света.

За малка България, световните процеси през 20 век се оказаха твърде значими, като внесоха смут и голямо объркване в ценностната система на много българи. Известните в историята военни конфликти и последвалия комунистически режим нанесоха териториални, социални и най-вече духовни вреди, които и до ден днешен влияят върху съзнанието на българина. Първата криза която трябваше да преживеят мислещите хора в така наречения нежно-преход, беше констатацията за липсата на духовни ориентири. Осъзнаването на отчуждението между хората и липсата на национално съзнание предизвикани до голяма степен от сепаратистките идеи на марксизма за класовата борба, предизвикаха силния стремеж за предлагане на един по-хуманен модел в който човекът да се разглежда в неговото органично цяло, като човек, народ, човечество.

Инстинктът за позициониране на тези идеи, логично доведе много хора до идеята за Бога, Който като контрапункт на съвременния нихилизъм представлява възможно най-висшата идея за събирателност и органичност на човечеството. Достойнството на личността, достойнството на народа и в крайна сметка достойнството на целия човешки род в българският модел на преход, започна да се представя в православната му опаковка в която е заложена идеята за националното достойнство и националната църква. Без да се спираме на институционалните обекти, които преимуществено отстояват идеите за православието и националната идея, ще споменем само, че борбите на църковния и политически елит доведоха до загуба на енергия породена от заниженият им културен статус. В тази ситуация мислите българи бързо се абстрахираха от предложената им институционална форма на православие и държавност. Макар за мнозина причината за това да е в липсата на личности, ние ще подминем тази аргументация като непознаваща достатъчно добре духовните и социални процеси и ще се спрем на ясните културни феномени съпътстващи съвременния живот.

Първото нещо което отчитаме като проблематичност за модерния българин е неговата идентичност. В опита си да излязат от духа на комунистическия интернационализъм, много хора се довериха инерционно на възрожденските идеали. Знаем за безуспешните опити от възрожденско време насам, да се осмисли историята на държавата България през призмата на нейната еднонационалност, модел лишен от адекватност в съвременната култура, поради неговата монолитност и склонност да игнорира редица социални, етнически, културни и религиозни феномени. Водещата идея на възрожденците за изграждане на националното съзнание, се оказа неплодотворна за съвременния българин и смело можем да кажем, че той се чувства по-объркан от всякога, въпреки опитите на някои политически дейци да възродят идейния труп на национализма - идеология непозната до началото на 19 век, родена от немските философи Хердер и Хегел.

Видно е че в съвременния свят на глобализация и напреднали технологии опита да се осмисли човека през призмата на националната идея и националната църква лъха меко казано на тежък провинциализъм, проявите на който можем да видим в съседна нам държава.

В търсене на своята идентичност много хора се ориентираха към универсалните идеи, една от тях е библейския Бог на християнството. Поради езиковата ограниченост в период от близо 50 години, достъпна за читателите беше предимно руската литература и от началото на 90 години старите комунистически издателства се погрижиха българските пазари да бъдат запазени с идейните представители на руския религиозен ренесанс, от които най-често виждаме преведен на български език

Николай Бердяев. И тук в периода на прехода, кризата на религиозната идентичност сред мислещите хора в България симпатизиращи на православните идеи съвсем се изостри, поради факта, че официалното „канонично“ християнство с поведението си на неангажираност към личности като Николай Бердяев, прот. Сергей Булгаков и др., игнорира до голяма степен представителите на задграничната руска философия, от кръга „Вехи“ и „Путь“.

Това поведение на държавната църква (според нас уместно определение, въпреки разделението на Църква и Държава) лесно може да бъде обяснено с каноничното средновековно статукво на мислене, което безспорно влияе върху догматичното творчество на християнството. Не случайно по царско и комунистическо време не беше издаден трети том от „История на християнската църква“ на Поснов, където мислителя ясно критикува идейната скованост на византийския религиозен модел. В този смисъл съвсем разбираем е разрива в отношенията между хората занимаващи се в сферата на духовното и представителния клир. В съвременния свят на боготърсене, където параметрите са твърде стеснени от заобикалящия ни свят на безверие, религиозния модел на третиране на Евангелието в традицията на византийската култура представлява явен духовен анахронизъм, който остава единствено непонятен за самодоволното „канонично“ християнство, което явно не може да предложи съвременна трактовка на Евангелието, даваща нужната жизненост на вярата в Исус Христос. Обръщайки се към представителите на руския религиозен ренесанс, мъглявината в идеите на православието обаче не се разсейва. Тук е мястото да се спрем на най-важната част от нашата теза, а именно трагедията на монистичното християнско мислене в контекста на идеите на плурализма.

Ако християнството преживя гоненията от Римската империя, надживя собствената си ограниченост проявена в историята – тук можем да споменем инквизицията, която в исторически план се заражда първо във Византия с така наречените аутодафе-та, кръстоносните походи, религиозните войни след реформацията, имперските форми на управление на църквата в Русия с назначаване на Оберпрокурор и религиозната нетърпимост между мюсюлмани и християни, както и терора наложен от нацисти и комунисти, днес в началото на 21 век един друг „враг“ на църквата е в позицията си да заличи или поне да промени до степен на неузнаваемост, посланията на Евангелието в света. Това е социалното, културно и философско явление наречено плурализъм.

За историята на европейската мисъл този термин се популяризира от Християн Волф (1679-1754). В най-общ смисъл идеологията на плурализма е свързана с корена на тази дума, което означава множественост. В съвременния модел на мислене през 20 век плурализма представлява светогледна концепция, която отхвърля идеите на монистичното мислене или казано на по-разбираем език, не приема претенциите на

определени учения за монопол върху цялата истина.

Явлението плурализъм е дефинирано от американския социолог Питър Бъргър, като процес при който поредицата от възможности в личната сфера на модерното общество се е увеличила многократно на всички нива, особено по отношение на светоглед, вяра и идеология. На базата на плуралистичните идеи възниква еманципацията на по-малко значимите общества, култури и идеологии, където наличието на съвместно съществуване на различни визии, изисква толерантност. В контекста на идеята за толерантността възниква въпроса за влиянието на християнството като религия на любовта върху съзнанието на хората. Видно е че старите средновековни модели на ортодоксално християнство довеждат само до появата на съзнателно или несъзнателно сегрегиране на отделни личности, общества и култури. Поради тази причина, която исторически е лесно проследима, Католическата църква на Втория Ватикански събор 1962-1965 година направи повратна крачка в идейното си разбиране за истинност, като призна официално възможността за спасение и проповядване на истинското Евангелие и в другите църкви. За тази многовековна йерархично-феодална структура каквато е Римо-католическата църква, безспорно този акт представлява духовно ориентиране на църквата в бъдещите времена, където явно ще се изисква преосмисляне на много верови концепции.

Като оставим на страна официалните представители на православието в света, по гореуказаните причини, въпросът е: предлага ли православната мисъл в нейното най-широко разбиране, идеи импониращи на плуралистичното изграждане на обществото? Преди да отговорим на този въпрос, ще подчертаем наличието на един идеен парадокс, който ще стане част от възможността да бъдат коментирани православните идеи, а това е именно трудността на единствената религия на любовта да се ориентира в идеите на толерантността и разбирателството.

Няма по-явен парадокс от това да бъдат прокламирани идеите за любов, която е над всичко, по думите на апостол Павел, по-голяма от вярата и надеждата и същевременно да има проблеми с толерантността въобще. Безспорно идеите на руския религиозен ренесанс представляват опит да се потърси адекватна форма на християнска интерпретация на съвременния плурализъм. Като възможна форма правеща връзка с догматичната дейност на църквата, основана върху първичния битиен източник Отец (позиция особено характерна за източната църква във връзка с учението за Светата Троица) Козлов, о. Флоренски, о. Булгаков, Н. Лоски и Бердяев в различни вариации предлагат един междинен модел наследен от философската система на Лайбниц, който остава известен в история на философията, като монистически плурализъм. Най-общо казано тази система допуска наличието на

свободно определение под благата воля на Твореца, основния битиен източник.

В тази конструкция примамливо за читателите и близко за класическото християнско мислене е, че се допуска свобода в различните форми на усвояване на истината, като обаче се запазва йерархичността на знанието. Отец Сергей Булгаков се опитва да намери плуралистичните тенденции в историята на източната църква, като изказва мнението за наличието на така наречените теологумени – богословски мнения, които макар и паралелно съществуват в историята на църквата, не могат да бъдат идейно синтезирани. По късно Бердяев в духа на персонализма и екзистенциализма ще се опита да излезе от тази йерархична форма на християнството, но без обаче да предложи адекватна форма на възможните идейни перспективи на християнството в бъдеще.

От критична гледна точка монистичния плурализъм представлява парадокс, който цели да запази вярата в един истински Бог, където по низходяща линия се оформя, Неговото тяло, което е Църквата. Тезите които предизвикват симпатия сред хората интересувани се от православната мисъл са свързани най-вече с внушението за възможно ориентиране в съвременния свят, чрез тезата, че не се познава добре конструкцията на Христовото тяло. В духа на плуралистичния пробив тази идея звучи ефектно, но за съжаление непознаването на тялото предполага глава, която да осъзнава наличието на проблематичност и желание за познание на своите части.

Без да се спираме в подробности ще отбележим библейската несъстоятелност на йерархичния модел на познавателност в църквата, тоест на истинен, по-истинен и най-истинен. Заблуждението идва от учението на апостол Павел за тялото Христово, където църквата се приема като органичен модел за човечеството в който обаче се пропуска идеята за еманципацията на човешката личност. (в православния свят тя е наречена обожение). Тази идейна линия предполага промяна на религиозното статукво, където различни части от тялото може да се окажат глава. В проекцията на Божия план именно това е съществения елемент, всяка част на божествения организъм да се извиси до светостта. В този смисъл всеки който има за себе си Иисус Христос за глава, като краен продукт на своята религиозна цел става, част от Него, както казва апостол Павел: *„вече не аз живея, а Христос живее в мен“* (Гал.2:20)

Така става и разбираем религиозния прочит на думите на Иисус Христос: *„Аз казах: Богове сте вие“* (Йоан10:34), които в съвременния плуралистичен модел придобиват яркото значение за признаването на достойнствата на всяка човешка личност.

За да не остане читателя с дълбоко съмнение в гореуказаната теза ще споменем евангелската случка, която провокира всяко старо догматично и канонично мислене на църквата. В Евангелие според Матей Исус Христос казва за един езичник, който не е част от еврейската религиозна общност:

„Истина ви казвам: дори в Израил не съм намерил толкова голяма вяра. Но ви казвам, че мнозина ще дойдат от изток и от запад и ще насядат с Авраам, Исаак и Яков в небесното царство, а синовете на царството ще бъдат изхвърлени във външната тъмнина ” (Матей 8:10-12)

Видно е че Христос хвали човек, който не споделя монотеизма, но проявява доверие, което трудно може да бъде класифицирано от гледна точка на подхода, който се проявява в църквата с понятието спасителна вяра. Евангелският текст запазва тази случка за идните поколения, като възможен коректив и духовна ориентация на църквата и бъдещите предизвикателства, които отправя света към нея, а те според Питър Бъргър означават, че във времето на плурализма няма място за ортодоксия, тоест за една единствена истинска и единствено правилна мисъл. В произведението си „Еретическият императив” 1979 г. Бъргър подчертава, че в модерната култура няма място за общоприета религиозна „внушаваща доверие структура”. В този смисъл всяка личност подлагаща на съмнение или ориентираща се свободно без външна авторитетност по същество влиза в средновековното разбиране за ерес.

Интересно е какъв ли ще е подхода на православно мислещите хора в България към всички младежи и хора ориентирани към ценностната система на плурализъм отстояван от Европейския съюз. Единият вариант е религиозно осъждане на идеите на плурализма от което произлиза и решава критика и отпор на всички достойния на съвременното европейско общество, което по същество ни връща във времето на великата схизма и обрича на безкултурност, религиозен и културен фанатизъм, България и всички народи споделящи идеите на каноничното православие. Другият вариант е по стъпките на руския религиозен ренесанс да се търси богословско проникване в идеите на европейската култура, където трябва много прецизно да се отстранят някои слабости, като например руската месианска идея и склонността руските мислители да се заиграват с идеи които не познават добре. Трети вариант е по примера на много млади хора, българската нация да се претопи в общия културен и социален организъм на съвременната култура, къде всеки персонално поема отговорност за собствения си светоглед. Друг възможен път, който по същество е ангажиран с бъдещето на християнската мисъл е да се търсят нови формулировки и концепции в разбирането за Светата Троица, където няма да надделява

патерналистичния, а плуралистичния модел, което ще рефлектира в социалния и интелектуален облик на българското общество. Има и други пътища, където християнството може изобщо да не присъства като културен феномен. Предизвикателството пред българина обаче стои на дневен ред. Кой път ще избере е въпрос който освен, че има своята културна предпоставка и възможност за личен избор, остава и в сферата на Божия промисъл.

* С благодарност за оказаното съдействие и съвети на г-н [Теодор Дечев](#) и г-н [Милен Радев](#)

Първата публикация на текста е във вестник "Гласове"